

Važnost učenja sociologije u srednjoj školi

Horvat, Dunja

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:678548>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

DUNJA HORVAT 2019. ZAVRŠNI RAD

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

DUNJA HORVAT

**VAŽNOST UČENJA SOCIOLOGIJE
U SREDNJOJ ŠKOLI**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2019.

DUNJA HORVAT 2019. ZAVRŠNI RAD

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

DUNJA HORVAT

VAŽNOST UČENJA SOCIOLOGIJE U SREDNJOJ ŠKOLI

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Renato Matić

Sumentor: Ivan Perković, mag. soc.

Zagreb, 2019.

Sažetak

Sociologija je kao nastavni predmet iz područja društvenih znanosti uvedena u srednje škole prije nešto više od pola stoljeća. Danas se sociologija „[...] uči i poučava u gimnazijama i drugim srednjim školama kao obvezni i kao izborni predmet, a usmjerenost učeniku temeljno je obilježje učenja i poučavanja sociologije.“ (Kurikulum nastavnog predmeta Sociologija za gimnazije, 2019: 2) Suvremeno je društvo neprestano izloženo brzim promjenama kojima se treba prilagoditi, a u tome važnu ulogu ima suvremeno obrazovanje. U tom kontekstu, sociologija učenicima omogućuje ili bi trebala omogućavati razumijevanje promjena u društvu, oblikovanje utemeljenih stavova i razvoj sposobnosti kritičkoga razmišljanja. U kurikulumu Sociologije (2019: 2) naglašava se da „[u]čenje sociologije potiče kritičko promišljanje stvarnosti, jer se sociologija kao znanost temelji na neprestanome propitivanju svih društvenih odnosa, od društvenih interakcija među pojedincima preko istraživanja utjecaja i važnosti medija i informacijske tehnologije u društvenome životu i svakodnevnici, pa sve do općega propitivanja odnosa čovjeka i prirode ili čovjeka i tehnologije te ostalih aspekata suvremenoga društva.“ Rezultati istraživanja o „percepciji obrazovnih ishoda srednjoškolske nastave sociologije u Hrvatskoj“ pokazuju da bi nastava sociologije trebala „[...] razvijati prosocijalne stavove učenika prema okolini, razvijati proaktivan odnos prema nastavi sociologije, poučavati o disciplinarnim spoznajama, poučavati o disciplinarnim tumačenjima suvremenih društvenih pojava, razvijati specifične predmetne i generičke vještine.“ (Bošnjak, 2013: 243) U radu su istaknute temeljna obilježja sociologije kao društvene znanosti, kao i pregled dosadašnje literature o nastavi sociologije u Hrvatskoj. Kalanj (2009), objašnjavajući razliku između sociologije i ideologije, naglašava da je jedno od temeljnih obilježja sociologije njena usmjerenost prema tome da „[...] otkrije opće ili posebne razloge i uzroke nekih društvenih stanja i kretanja[...]“ te „[...] nastoji ustanoviti zakonitosti društvene zbilje [...]“. (2009: 241-242) Također, naglašava se važnost proučavanja nastajanja i oblikovanja srednjoškolskih strukovnih i gimnazijskih programa (kurikula). Svrha ovog rada je, na temelju usporedne analize, provjeriti koliko se program sociologije promijenio kroz godine i koje su obrazovne ishode programi željeli ili danas žele postići kod učenika. U radu se analiziraju i pokazatelji vezani uz sociologiju na državnoj maturi, prezentira se broj i uspjeh učenika koji odabiru sociologiju te se

analiziraju testovi sociologije. U zaključnom djelu rada raspravlja se o (ne)postojanju potrebe za uključenjem ili širenjem sociologije ili socioloških tema na različite obrazovne razine – od osnovnoškolske do fakultetske.

Ključne riječi: sociologija, temeljna obilježja sociologije, suvremeno obrazovanje, srednjoškolski program, obrazovni ishodi

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Temeljna obilježja sociološke znanosti.....	2
3. Važnost proučavanja nastajanja i oblikovanja srednjoškolskih strukovnih i gimnazijskih programa	3
3.1. Obrazovanje temeljeno na ishodima i konstruktivizam kao teorija učenja	5
3.2. Izrada kurikularnih dokumenata uz naglasak na Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta Sociologija	8
3.3. Pokazatelji vezani uz nastavni predmet Sociologija na državnoj maturi.....	12
4. Zaključak.....	14
Popis izvora	16

1. Uvod

S obzirom na nedostatak stručne literature o obrazovnim ishodima srednjoškolske nastave sociologije u Republici Hrvatskoj, važno je skrenuti pozornost na tu temu. Nastavni predmet Sociologija uveden je u srednjoškolsku nastavu prije više od pola stoljeća. Bošnjak (2013) navodi da u Hrvatskoj nije bilo značajnijih poboljšanja u obrazovnim ishodima toga predmeta. Također, uvođenje državne mature kao oblika standardiziranog testiranja na nacionalnoj razini, dovodi do obrazovnih ishoda koji se ne zasnivaju na stručnoj, kurikulumskoj ili programskoj osnovi, već na popisu očekivanja u vidu poznavanja činjenica i informacija. (Bošnjak, 2013)

Cilj je ovoga rada, na temelju usporedne analize, utvrditi koliko se program sociologije promijenio kroz godine i koje su obrazovne ishode programi željeli ili danas žele postići kod učenika.

U prvom dijelu rada istaknuta su temeljna obilježja sociologije kao društvene znanosti. Kalanj (2009), objašnjavajući razliku između sociologije i ideologije, naglašava da je jedno od temeljnih obilježja sociologije njena usmjerenost prema tome da „[...] otkrije opće ili posebne razloge i uzroke nekih društvenih stanja i kretanja [...]“ te „[...] nastoji ustanoviti *zakonitosti* društvene zbilje [...]“. (2009: 241-242) Drugi dio rada usmjeren je na naglasak važnosti proučavanja nastajanja i oblikovanja srednjoškolskih strukovnih i gimnazijskih programa (kurikula). Raspravlja se o obrazovanju temeljenom na ishodima učenja i poučavanja te se govori o konstruktivizmu kao teoriji učenja primjenjivoj na nastavu Sociologije. Također, iznosi se usporedna analiza prijedloga nacionalnog kurikulumu iz 2016. godine i kurikulumu donesenog odlukom iz 2019. godine. Nadalje, analiziraju se pokazatelji vezani uz sociologiju na državnoj maturi, prezentira se broj i uspjeh učenika koji odabiru sociologiju te se analiziraju testovi sociologije.

2. Temeljna obilježja sociološke znanosti

Kada je riječ o temeljnim obilježjima sociologije kao znanosti, Zygmunt Bauman (2015) smatra da je potrebno istaknuti moralnost kao pitanje odgovornosti za druge. Naime, ljudi žive u međusobnoj ovisnosti, a sociologija istražuje i ukazuje na tu međuovisnost. Sukladno tome, Bauman objašnjava: „Jedna od glavnih pouka socioloških tekstova jest da ono što drugi čine ili ne čine ima posljedice na naš svakodnevni život i sutrašnjicu, odnosno da ono što mi činimo ili ne činimo ima posljedice na svakodnevni život i sutrašnjicu drugih; riječ je dakle o odgovornosti koju svi, svjesno ili ne, nosimo za živote drugih.“ (Bauman, 2015: 23) Dok neki spremno prihvaćaju tu odgovornost, drugi je pokušavaju izbjeći i onda kad je ona očita i neupitna. Bauman stoga zaključuje da je istraživanje i razvijanje moralne svijesti i odgovornosti za druge zadaća sociologije. Ono za što se Bauman posebno zalaže jest otvoreni dijalog: »Neprestano ponavljam, zadaća je sociologije trajni, otvoreni i istinski dijalog / razmjena sa „zdravim razumom“, pomoću kojeg se može tumačiti i razumjeti ljudska iskustva – a to znači razgovor s *običnim akterima života* [...]«. (2015: 139)

Bauman (2015) u nastavku objašnjava da sociologija kao znanost »[...] nužno slabi temelje na kojima počivaju uvriježena mišljenja o „nužnosti“ i „prirodnosti“ stvari i događaja, trendova i procesa«. (2015: 38) Osim toga, sociologija razotkriva iracionalnosti i ukazuje na različite mogućnosti i alternative. Pozivajući se na roman *Zavjese* Milana Kundere i njegove alegorije „trganja zavjese“ koja je satkana od predrasuda, Bauman (2015) kaže da je zadaća sociologije »[...] „trganje zavjese“ koja nam priječi da vidimo stvarnost prikrivajući je svojim prijetvornim predodžbama«. (2015: 38)

Nadalje, ono što je potrebno svakom društvu jest razotkrivanje iracionalnosti uobičajenih mišljenja i propitivanje ispravnosti postojećih normi i pravila. (Bauman, 2015) U tome nam može pomoći sociološka imaginacija, pojam koji je uveo Charles Wright Mills. On objašnjava da svaki pojedinac živi u određenom društvu, u određenom vremenu i samim svojim životom doprinosi oblikovanju toga društva i njegove historije. (Mills, 1964) Prema Millsovim riječima,

[s]ociološka imaginacija osposobljava onoga tko njome raspolaže da shvati širu historijsku scenu u terminima njezina smisla za unutrašnji život i jednako tako za vanjske uvjete života ljudskih jedinki. Sociološka imaginacija mu omogućuje da shvati kako

pojedinci u uskomešanoj atmosferi svojega svakidašnjega iskustva lako iskrivljuju sliku vlastitoga društvenog položaja. (Mills, 1964: 9; vlastiti prijevod)

Ako se pravilno služi sociološkom imaginacijom moguće je otkriti što se stvarno skriva iza prividne stvarnosti. Kako bi se to postiglo, potrebno je izdignuti se iznad mase i tako dobiti širu sliku onoga što promatramo u društvu. (Bauman, 2015) U Kurikulumu (2019: 2) navodi se da se razvijanjem sociološke imaginacije omogućuje „[...] sagledavanje osobnoga života i iskustva u okviru širega društvenog konteksta.“

U Kurikulumu nastavnog predmeta Sociologija (2019) piše da se sociologija kao znanost „[...] temelji na neprestanome propitivanju svih društvenih odnosa, od društvenih interakcija među pojedincima preko istraživanja utjecaja i važnosti medija i informacijske tehnologije u društvenome životu i svakodnevnici, pa sve do općega propitivanja odnosa čovjeka i prirode ili čovjeka i tehnologije te ostalih aspekata suvremenog društva.“ (Kurikulum, 2019: 2)

Još jedan važan aspekt sociologije kao znanosti odnosi se na poticanje zajedništva i prihvatanja društvenih i kulturnih različitosti, pa se u Kurikulumu (2019) ističe da „[s]ociologija svojim sveobuhvatnim pogledom na društvo i društvenost razvija učenikovo prihvatanje i uvažavanje društvenih i kulturnih različitosti u okviru demokratskih vrijednosti te pruža mladima mogućnost razvoja osobnoga i društvenoga identiteta, odgovornosti, solidarnosti i osobnoga integriteta.“ (2019: 2) Na to upozorava i Bauman (2015) kad kaže: „Zašto svijet mora biti gladijatorska borba u areni u kojoj vlada geslo 'ubij ili budi ubijen', umjesto, recimo, košnica ili mravinjak u kojima svi međusobno surađuju?“ (2015: 22)

3. Važnost proučavanja nastajanja i oblikovanja srednjoškolskih strukovnih i gimnazijskih programa

Ono čemu treba dodatno posvetiti pažnju je svrha obrazovanja. Čini se da učenici često nauče veliku količinu informacija kako bi ispunili uvjete za pojedinu ocjenu, a kasnije to znanje ne znaju primijeniti u praksi ili ga naprosto zaborave. Tu se postavlja pitanje: što

je zapravo učenje? Lamot (2013) jasno ističe da je učenje „[...] intelektualni napor mišljenja, razumijevanja, povezivanja, kako bi se u cjelini svih mogućih odgovora, pronašli oni na neka temeljna pitanja. Upamćivanje i reproduciranje podataka bez razumijevanja, značenja i smisla, s učenjem gotovo i nema veze.“ (2013: 87) Prema njenom mišljenju,

[...] razumjeti književnost kao umjetnički prikaz duhovne situacije pojedinca i vremena, povijest u imanentnim zakonitostima vremena u kojem je stvarana, filozofiju kao »svoje vrijeme mislima iskazano« (Hegel), u kojem se uvijek ispočetka preispituju temelji cjelokupnog postojanja bića, sociologiju kao kritičku refleksiju društva, kako bi se na temelju bivših uvida, onim općim i transcendentnim u njima, moglo objasniti, spoznati i uobličiti svoj trenutak vremena i svijeta, te izgraditi osobni identitet, bila bi prava svrha obrazovanja. (2013: 87)

Bauman (2015) također upozorava: „Učenici, oprez! Ništa dobro ne može izaći iz grčevitog držanja za znanja i navike koje ste prethodno stekli. Suvremeni način mišljenja upozorava da su sve istine ironične, da je potrebno napraviti odmak od njih, da se za njih ne smijemo vezivati te, najvažnije, trebamo biti svjesni kako su sve istine samo istine „do daljnjega“ – savjet koji bismo trebali ozbiljno prihvatiti.“ (2015: 117-118)

Nadalje, promjenom društva u informacijsko društvo ili društvo znanja dolazi do novog fenomena, cjeloživotnog učenja. U društvu znanja »materijalna ekonomija« postaje »simboličnom ekonomijom«. Kako Lamot (2013: 90) navodi: „Svatko može steći znanje i na taj način biti u posjedu najvažnijeg proizvodnog sredstva; na začelju stupnjevanje društvene ljestvice ostaje onaj tko je premalo, presporo i pogrešno učio. Učenje postaje cjeloživotni proces, ali nitko točno ne zna što i zbog čega zapravo treba učiti.“ (prema: Liessmann, 2008: 28-29) Znanje postaje vrsta kapitala koji omogućuje pojedincima kompetitivnost na tržištu rada. Suvremeno društvo i globalna ekonomija zahtijevaju fleksibilne pojedince i obrazovni sustav koji se neprestano prilagođava i usavršava kako bi pojedinci mogli odgovoriti na sve izazove postfordističkog kapitalizma, društva znanja i informacijskog društva. (Bošnjak, 2013: 225; prema: Baranović, 2006; Bauman, 2005; Brown, 1992; Liessmann, 2008; Münch, 2009; Olssen i Peters, 2005; Reigeluth, 2002)

Cjeloživotno učenje zapravo je način prilagodbe na neprestane i brze promjene tržišnih odnosa i tehnoloških inovacija, a obrazovne ustanove, kako smatra Lamot (2013), postaju veletrgovine duhovnom robom, to jest prodaja riječi i znanja. Drugim riječima, škole kao „[...] »veletrgovine duhovnom robom« postaju shopping centri u kojima se prodaje i kupuje jeftina roba, označena etiketom uspjeha. A »simbolična ekonomija« stvara proizvodne pogone u kojima se znanje sve bržim tempom industrijalizira.“ (Lamot, 2013: 90)

U takvom pristupu obrazovanja koje se temelji na bezidejnim informacijama, motivi učenika nisu ideje – ideali, nego „[...] ambicije vođene željom za uspjehom u društvu koje jedino na taj način funkcionira.“ (Lamot, 2013: 90) Lamot, kao srednjoškolska profesorica filozofije, logike, etike i sociologije, ističe:

Iz neposrednog učiteljskog iskustva mogla bih posljednje generacije učenika okarakterizirati kao ravnodušne spram bilo kakvog dubljeg pristupa, poslušne i ambiciozne, spremne naučiti sve što je zadano, a zapravo nezainteresirane za bilo što izvan opsega društveno priznatog uspjeha. (2013: 91)

3.1. Obrazovanje temeljeno na ishodima i konstruktivizam kao teorija učenja

Prije svega, potrebno je objasniti na što se odnosi termin „obrazovni ishodi“ kada je u pitanju obrazovanje temeljeno na ishodima. Bošnjak (2013: 225) kaže: „[...] obrazovni ishodi su tvrdnje koje sažeto i mjerljivo opisuju očekivana postignuća učenika u obliku znanja, vještina i stavova kao rezultat poučavanja i učenja u okviru nekog predmetnog područja.“ (prema: Letschert, 2004; Baranović, 2006) Suvremene reforme u obrazovanju uključuju trend obrazovanja utemeljenog na ishodima.

Kada je riječ o nastajanju i oblikovanju obrazovnih programa, ističe se nekoliko promjena. Bošnjak (2013: 225) ukazuje na to da je suvremeno obrazovanje „[...] visoko determiniran i visoko kontroliran društveni podsustav koji preko nacionalnih obrazovnih politika i strategija uključuje dugi niz aktera (ministarstva, škole, sveučilišta, istraživačke agencije, stručnu javnost, sindikate, nastavnike, djecu, roditelje i dr.) na čije se ponašanje primjenjuju kriteriji javno-administrativnog menadžmenta (učinkovitost, odgovornost,

izlazno-ulazna isplativost, kontrola ostvarenosti postavljenih ciljeva i ishoda, mjerljivost, kontrola kvalitete i dr.).“ (prema: Ball, 1998; Collins, 2000; Haralambos i Holborn, 2002; Hoffer, 2000; Liessman, 2008; Münch, 2009)

Što se tiče nacionalnih obrazovnih strategija, one „[...] u svoje temeljne pretpostavke ugrađuju razvoj generičkih kompetencija, spremnost na cjeloživotno učenje, izradu okvirnih i predmetnih standarda, formulaciju obrazovnih ciljeva kao ishoda i primjenu standardiziranih testova postignuća.“ (Bošnjak, 2013: 226; prema: Ball, 1998; Hoffer, 2000; Münch, 2009) Prema mišljenju Bošnjaka, tako strukturirano obrazovanje vodi prema stvaranju nesigurnih, fragmentiranih i dereguliranih pojedinaca.

Sociologija bi na srednjoškolskoj razini trebala učenicima omogućiti razumijevanje društvenih pojava, društvenih uzroka i posljedica. Bošnjak (2013: 227), pozivajući se na Eshlemana, ističe kako bi se sociologija

»[...] trebala baviti stvarnim problemima koji povezuju učenike sa svijetom u kojem žive. Trebalo bi izučavati sljedeće sadržaje: rodne odnose, svijet rada, obiteljski život i međugeneracijske odnose, socijalizacijske procese, obrasce društvenih transfera, obrasce konstrukcije znanja, istraživanje društvene stvarnosti, devijantno ponašanje i sredstva kontrole, različite oblike nejednakosti, utjecaj masa i javnosti na stvaranje vlastitog mišljenja, demografske promjene u neposrednoj okolini [...]« (prema: Eshleman, 1989: 16-17)

Naposljetku, Bošnjak zaključuje da bi nastava sociologije u školi trebala: „[...] razvijati prosocijalne stavove učenika prema okolini, razvijati proaktivan odnos prema nastavi sociologije, poučavati o disciplinarnim spoznajama, poučavati o disciplinarnim tumačenjima suvremenih društvenih pojava specifične predmetne i generičke vještine.“ (Bošnjak, 2013: 243) Također, upozorava da bi zbog uvođenja državne mature moglo doći do tzv. *teach-to-test* efekta ako se budu slijedili samo spoznajni ishodi, što može uzrokovati posljedice za ukupan obrazovni potencijal sociologije na toj razini obrazovanja. (Bošnjak, 2013)

Bošnjak (2009) pomoću pilot-istraživanja dobiva potvrdne podatke za primjenjivost konstruktivističkog poučavanja i kritičkog mišljenja u nastavi sociologije u srednjim školama i gimnazijama. Ističe da suvremeno obrazovanje treba prihvaćati i

provoditi one koncepte koji će omogućiti razvoj svakog pojedinca kako bi on bio u stanju odgovoriti na brze i neprestane promjene u suvremenom društvu. Nastavni predmet sociologije na toj obrazovnoj razini ima značajnu ulogu u „[...] osvješćivanju i poučavanju učenika o složenoj vezi pojedinaca, neposredne okoline i širih društvenih procesa.“ (Bošnjak, 2009: 257) U Kurikulumu (2019) se također naglašava da

[i]nterpretiranjem i kritičkim promišljanjem o suvremenim društvenim događajima učenik razumije stalnu mijenu društva te utjecaj društvenih događanja i promjena na život pojedinca i društva u cijelosti. Analizom suvremenog društva učenik razvija komunikacijske vještine i učinkovito korištenje informacija iz različitih izvora potrebnih za kritičko mišljenje i snalaženje u novim životnim situacijama. (Kurikulum, 2019: 3)

Konstruktivistički pristup učenju podrazumijeva učenje koje zahtijeva samoregulaciju i izgradnju konceptualne strukture kroz refleksiju i apstrakciju. Nastavnici imaju dvostruku ulogu. Oni uvode različite ideje o stvarnosti u nastavu, a istovremeno učenicima pružaju potporu u usvajanju novih znanja u vlastiti svijet značenja, te aktivno prilagođavaju poučavanje učenicima. Bošnjak (2009: 258) ističe da je učenje

[...] [d]io individualne konstrukcije znanja, ali i društvene medijacije toga znanja, pa bi polazne karakteristike konstruktivizma bile: »stvarnost je lokalna i nije jedinstvena nego višestruka, simbolička reprezentacija svijeta je kulturni proizvod i uobličuje se kroz interakciju, stvaranje simbola se zasniva na opažanju i interpretaciji, ljudska misao je imaginativna, što znači da proizlazi iz senzornog iskustva i društvene interakcije, smisao je rezultat interpretacije, a ovisi o iskustvu i razumijevanju subjekta spoznaje«. (prema: Vrasidas, 2000: 340)

Nadalje je važno istaknuti elemente konstruktivističkog poučavanja, a to su:

[...] priprema višestrukih izvora informacija i znanja, problemski pristup u pripremi sadržaja nastave, poučavanje mora osigurati aktivan doprinos svakog učenika, organizirati autentične uvjete učenja, što se ponajprije odnosi na njihovu realističku složenost, procjenu uspješnosti usvajanja gradiva treba povezati s autentičnim produktima, poučavanje je organizirano u grupnoj i interaktivnoj formi, nastavnik se

nalazi u ulozi organizatora aktivnosti, voditelja, pomagača i motivatora. (Bošnjak, 2009: 261)

3.2. Izrada kurikularnih dokumenata uz naglasak na Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta Sociologija

Kada se govori o izradi kurikularnih dokumenata i provedbi cjelovite kurikularne reforme potrebno je istaknuti važnost sustavne podrške. U Strategiji obrazovanja, znanosti i tehnologije (2014) istaknuto je:

Iskustva Hrvatske i drugih zemalja ukazuju da i dobro osmišljene promjene, ako nisu potpomognute sustavnom podrškom izradi i posebice uvođenju, mogu biti neuspješne. Stoga razvoj učinkovita sustava podrške izradi kurikularnih dokumenata i provedbi cjelovite kurikularne reforme predstavlja jedan od ključnih čimbenika uspješnosti cjelokupnog procesa. (2014: 15)

Nadalje se objašnjava da sustav podrške čine dva osnovna djela, Jedinica za stručnu i administrativnu podršku izradi kurikularnih dokumenata (članovi bi bili službenici ministarstva i agencija) te Mreža za podršku uvođenju kurikulumu (mreža voditelja županijskih stručnih vijeća Agencije za odgoj i obrazovanje i Agencije za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih). Također, potrebno je aktivno promovirati i argumentirano objašnjavati prednosti i izazove kurikularnog pristupa kako bi se senzibilizirala šira javnost. (Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije, 2014)

Gimnazijski program nije se znatnije mijenjao od početka 1990-ih godina. Još uvijek ga karakterizira tradicionalni predmetno-fragmentirani nastavni plan i program s velikim brojem obveznih predmeta, fiksnom predmetnom strukturom i satnicom te niskom i nedovoljnom izbornošću. S obzirom na to da programi nisu osuvremenjeni, ističe se potreba za korjenitim programskim promjenama. Te promjene „...trebaju biti usmjerene na razvoj Nacionalnog kurikulumu i predmetnih / međupredmetnih / modularnih kurikulumu za gimnazijsko obrazovanje zasnovanih na odgojno-obrazovnim

ishodima koji će omogućiti uspješan nastavak obrazovanja na visokoškolskoj razini.“
(2014: 17) Kako bi se ostvarilo optimalno ostvarenje kurikuluma,

[u] gimnazijskom obrazovanju nužno je povećanje izbornosti koje će bivati sve izraženije u završnim razredima. Ovakvim će usmjerenjem izravno djelovati na jasnije profiliranje gimnazijskog odgoja i obrazovanja pojedinih škola te omogućiti učenicima obrazovanje u skladu sa svojim interesima, sposobnostima i visokoškolskim aspiracijama. (2014: 17)

Kada je riječ o nastajanju i oblikovanju nacionalnog kurikuluma iz nastavnog predmeta sociologije, moguće je primijetiti da se kurikulum donesen odlukom 2019. godine nije znatno promijenio u odnosu na prijedlog kurikuluma iz 2016. godine. Naime, najveći dio kurikuluma ostao je isti, a preglednije su istaknuti sadržaji i preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda u svakoj domeni. U oba kurikuluma navode se tri glavne domene koje se međusobno nadopunjuju i nemaju hijerarhijski poredak što znači da učitelj samostalno određuje slijed poučavanja domena. Domena A odnosi se na sociološku imaginaciju, domena B na pojedinca i društvo, i domena C odnosi se na analizu suvremenog društva. Također, manje preinake vidljive su u pretposljednem dijelu kurikuluma (2019) koji se odnosi Učenje i poučavanje predmeta, gdje su istaknuti podnaslovi: Iskustva učenja, Uloga učitelja, Materijali i izvori i Okruženje. Bitno je napomenuti da se nastavni predmet Sociologija kao obvezni i kao izborni predmet temelji na istim ishodima. Razlika je jedino u tome što se u izbornome programu ishodi ostvaraju tako da se prošire i prodube sadržaji prema preporukama navedenim u tablici ishoda. Može se zaključiti da se prijedlog kurikuluma iz 2016. godine nije promijenio u sadržaju nego samo u malim tehničkim preinakama koje omogućuju preglednije i jasnije razumijevanje kurikuluma.

U Kurikulumu (2019) ističe se: „U pogledu osobnoga razvoja učenika, naglasak je na sadržajima i temama koje potiču njegov doprinos i uključivanje, kritički odnos prema društvenim pojavama i preispitivanju vlastitoga doprinosa zajednici i društvu.“ (2019: 3) Kao temeljno obilježje učenja i poučavanja sociologije ističe se usmjerenost učeniku. Polazeći od sociološkog pristupa analizi suvremenog društva s naglaskom na aktualna društvena zbivanja, učeniku se omogućuje sagledavanje i razumijevanje društvene stvarnosti kao i međupovezanosti različitih društvenih odnosa, pojava i

procesa. Kao rezultat takvog poučavanja sociologije navode se odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja:

Učenici će moći:

razvijati interes za sociološko razumijevanje i istraživanje društva

usvojiti temeljna sociološka znanja u objašnjenjima društvene stvarnosti

razumjeti različite društvene odnose, pojave i procese u užemu i širem socijalnom kontekstu s posebnim naglaskom na suvremeno društvo

razvijati kritički odnos i izražavanje osobnih stajališta o društvenim odnosima, pojavama, procesima i njihovim sociološkim interpretacijama

uočavati utjecaj društvenog položaja, uloga i statusa na oblikovanje stavova, vrijednosti i identiteta kao osnovu individualnoga i kolektivnoga ponašanja

razvijati interes i osjetljivost za društvena pitanja i probleme te poticati tolerantnost prema društvenim i kulturnim različitostima. (Kurikulum, 2019: 2)

Važno je spomenuti i povezanost nastavnog predmeta sociologije s drugim predmetima i međupredmetnim temama. Sociologija kao dio društveno-humanističkog područja može uz pomoć ostalih predmeta i međupredmetnih tema doprinijeti cjelovitom razvoju mlade osobe. U kurikulumu (2019) istaknuti su nastavni predmeti koji se mogu povezati sa Sociologijom, a oni uključuju Psihologiju, Filozofiju, Logiku, Etiku, Geografiju, Povijest, Politiku i gospodarstvo, Vjeronauk, Glazbenu i Likovnu kulturu te Hrvatski jezik i strane jezike. Također je jasno navedeno kako znanja i vještine iz sociologije učeniku omogućuju povezivanje s ostalim predmetima i lakše savladavanje gradiva:

Vještine kritičkoga mišljenja, kritičkoga čitanja, pisanja eseja, oblikovanja i izražavanja vlastitoga stajališta, traženja i vrednovanja informacija povezuju sociologiju s jezično-komunikacijskim područjem.

Analiza i interpretacija statističkih podataka, rezultata socioloških istraživanja i učeničkih radova te njihovo prezentiranje povezuje sociologiju s matematičkim te tehničkim i informatičkim područjem.

Razumijevanje odnosa pojedinca i društva, utjecaj društvenoga okruženja na razvoj određenih odnosa, pojava i procesa povezuje sociologiju s prirodoslovnim, umjetničkim i tjelesno-zdravstvenim područjem.

Međupredmetne teme Održivi razvoj i Zdravlje povezane su sa sociologijom u očekivanjima kao što su upoznavanje učenika s tehnološkim i društveno proizvedenim rizicima i posljedicama djelovanja brojnih čimbenika na život pojedinca i društva.

Razvijanjem građanske odgovornosti, tolerancije, uvažavanja različitosti i demokratskih vrijednosti sociologija doprinosi povezanosti s međupredmetnom temom Građanski odgoj i obrazovanje. Suradnjom s drugim učenicima, sudjelovanjem u projektnim aktivnostima i iskazivanjem osobne inicijative tijekom nastavnoga procesa učenik razvija poduzetničke potencijale. (Kurikulum, 2019: 6)

Zanimljivo je napomenuti da učitelj ima određeni stupanj autonomije što se tiče izvođenja nastave i poučavanja sociologije. Svaki učitelj samostalno izrađuje izvedbeni kurikulum koji uključuje razrađene odgojno-obrazovne ishode za sva područja učenja, što naravno mora biti u skladu s temeljnim ishodima Kurikuluma predmeta Sociologije. Također, učitelji mogu samostalno odlučivati koje će materijale i izvore koristiti u nastavi, a oni mogu uključivati udžbenike, stručnu literaturu, internetske izvore, vlastite primjere i slično. Važno je da materijali kojima se koriste proizlaze iz suvremenoga društvenog konteksta i uključuju iskustva učenika u određenom vremenskom periodu što omogućuje razvijanje sociološke imaginacije. (Kurikulum, 2019) U Kurikulumu se također ističe da se

[u] nastavnim sadržajima sociologije prepoznaje [...] njezin visoki odgojni potencijal, odnosno prilika da se u učenika razvijaju pozitivne osobne i društvene vrijednosti, stavovi te prihvatljivi obrasci ponašanja. Riječ je o postignućima koje učenik razvija postupno i kontinuirano: demokratičnost, tolerancija, solidarnost, suradnja, integritet, odgovornost i druge humanističke vrijednosti što se ugrađuju u nastavne sadržaje i oblike rada. (Kurikulum, 2019: 7)

Posljednji dio Kurikuluma (2019) usmjeren je na vrednovanje odgojno-obrazovnih ishoda. Unutarnje vrednovanje provode učitelji, a postignuća prema ishodima vrednuju se brožčanom ocjenom (nedovoljno – 1, dovoljno – 2, dobro – 3, vrlo dobro – 4, odlično – 5). Opća odgojna postignuća vrednuju se listama procjena koje se odnose na: odgovornost, samostalnost i samoinicijativnost, te komunikaciju i suradnju. Na kraju nastavne godine, osim zaključne brožčane ocjene, učitelji se opisno osvrću na ukupan

napredak učenika te o tome izvješćuju njegove roditelje, skrbnike, mentore i dr. Osim unutarnjeg vrednovanja, postoji i vanjsko vrednovanje u obliku državne mature. (Kurikulum, 2019)

Kao neki od načina rada pogodni za složeno vrednovanje preporučuju se esej, plakat, mini istraživanje, prezentacije, terenski ili projektni rad i sociodrama. Bitno je da se metode i tehnike vrednovanja usklađuju s individualnim mogućnostima, interesima i učenikovim sklonostima. Posebno se preporučuje pisanje sociološkog eseja u kojem učenik povezuje osobna ili grupna iskustva s društvenim kontekstom i tako primjenjuje sociološka znanja, razvija analitičke, istraživačke i komunikacijske vještine. Također, preporučuje kriterijska razrada zadataka, odnosno jasno određivanje očekivanja od učenika u skladu s razinama usvojenosti ishoda.

Primjerice, za izradu plakata na zadanu temu, vrednovati se može prema kriterijima razumijevanja značenja i primjene zadanih pojmova i/ili pristupa (element usvojenosti znanja), analize povezanosti između pojmova i pristupa (element vještine analize), jasnoće grafičkoga koncepta zadanih pojmova i/ili pristupa ili primjene inovativnih i kreativnih grafičkih rješenja (element vještine raspravljanja). Ukupna ocjena proizlazi iz zbroja bodova za svaki odabrani kriterij. (Kurikulum, 2019: 8)

3.3. Pokazatelji vezani uz nastavni predmet Sociologija na državnoj maturi

Za potrebe ovog rada analizirani su samo osnovni pokazatelji vezani uz sociologiju na državnoj maturi, a oni se odnose na broj učenika koji odabiru nastavni predmet Sociologija u sklopu državne mature, te na prosječan uspjeh ostvaren na ispitu iz Sociologije. Analizirane su prethodne tri godine (2015./2016., 2016./2017., 2017./2018.) te 2010./2011. kada je prvi puta provedena državna matura. Ispit iz Sociologije na državnoj maturi uključuje pitanja otvorenog i zatvorenog tipa, a pristupnici su većinom iz gimnazije (najviše općeg usmjerenja), a manji dio njih je iz strukovnih škola. (NCVVO, 2019)

Najmanji broj pristupnika zabilježen je 2010./2011. godine kada je ispitu iz Sociologije na državnoj maturi pristupilo tek 562 učenika, a prosječan uspjeh, odnosno aritmetička sredina svih rezultata, bila je 48,7 te je statističkim mjerenjima utvrđeno da

ispit nije bio težinski potpuno primjeren pristupnicima. Prethodne tri godine (2015./2016., 2016./2017., 2017./2018.) ispostavilo se da je ispit iz Sociologije bio težak pristupnicima. Godine 2015./2016. ispitu je pristupilo 875 učenika uz prosječan uspjeh 38,60; 2016./2017. godine bilo je čak 1294 pristupnika uz prosječan uspjeh 38,49, a 2017./2018. godine ispitu je pristupilo 771 učenik i prosječan ostvareni uspjeh bio je 31,1. Prema analizi *Nacionalnog centra za vanjsko vrednovanje i obrazovanje* (NCVVO) iz 2017./2018. godine vidljivo je da učenici koji imaju veće ocjene u školi, ostvaruju i bolje rezultate na državnoj maturi, i obrnuto, oni koji imaju manje ocjene u školi, ostvaruju slabije rezultate na državnoj maturi. No, ocjene u školi ipak su nešto više od onih ostvarenih na ispitu državne mature. (NCVVO, 2019)

Usporedbom najčešće i najrjeđe odabiranih izbornih predmeta na državnoj maturi, moguće je primijetiti da najviše učenika odabire predmete iz područja prirodnih znanosti poput Fizike i Biologije. Tako je 2015./2016. godine Fiziku odabralo čak 9 096 učenika, a Biologiju 7 159 učenika, a 2017./2018. godine Fiziku je odabralo 7 764 učenika, dok je Biologiju odabralo 5 572 učenika. Što se tiče predmeta iz područja društvenih i humanističkih znanosti, najviše učenika bira Politiku i gospodarstvo (2015./2016. godine ispit iz tog predmeta polagalo je 6 395 pristupnika, a 2017./2018. 5 051 pristupnik) te Psihologiju (2015./2016. godine ispit iz Psihologije polagalo je 3 921 pristupnik, a 2017./2018. 3 886 pristupnika). Vrlo mali broj učenika odabire Filozofiju na državnoj maturi. Primjerice, 2015./2016. godine ispitu Filozofije pristupilo je 258 učenika, a 2017./2018. godine samo 188 učenika. (NCVVO, 2019) Iz navedenih podataka, može se zaključiti da se Sociologija nalazi negdje na sredini između najčešće i najrjeđe biranih predmeta iz područja društvenih i humanističkih znanosti, no najveći broj učenika ipak odabire predmete iz područja prirodnih znanosti.

4. Zaključak

Sociologija se kao nastavni predmet iz područja društvenih znanosti izvodi u gimnazijama i drugim srednjim školama kao obvezni i izborni predmet, a u program je uvedena prije nešto više od pola stoljeća. Usmjerenost učeniku ističe se kao temeljno obilježje učenja i poučavanja sociologije uz poseban naglasak na razvijanju sociološke imaginacije i kritičkog mišljenja. U suvremenom društvu koje obiluje stalnim i brzim promjenama, od ključne je važnosti razumijevanje društvenih kretanja, društvenih odnosa i društvenih interakcija.

Kada je riječ o temeljnim obilježjima sociološke znanosti, ističe se pojam moralnosti u vidu odgovornosti, kako za vlastiti život, tako i za naš utjecaj na druge ljude. Kod odbacivanja predrasuda i razotkrivanja iracionalnosti uobičajenih mišljenja te propitivanja ispravnosti postojećih normi, ističe se važna uloga sociološke imaginacije. Osim toga, sociologija svojim sveobuhvatnim pogledom na društvo potiče prihvaćanje društvenih i kulturnih različitosti.

Kod nastajanja i oblikovanja kurikularnih programa važna je podrška sustava kao i educiranje roditelja i šire javnosti o prednostima i izazovima kurikularnih programa. Česta je pojava da učenici napamet uče velike količine informacija bez dubljeg razumijevanja i promišljanja što im otežava kasniji uspjeh, pa i samo snalaženje u životu. Zbog toga se treba poraditi na pristupu učenicima koji će ih više uključiti u samu nastavu i proces učenja kako bi s razumijevanjem mogli svladati gradivo i primijeniti ga na stvarne životne situacije. Konstruktivistički pristup učenju i poučavanju sociologije stavlja naglasak na aktivan doprinos svakog učenika kroz poučavanje u grupnoj i interaktivnoj formi. U Nacionalnom kurikulumu nastavnog predmeta Sociologija ističe se da, osim sociološkog razumijevanja društva i razvijanja kritičkog mišljenja, nastavni predmet Sociologija omogućuje razvijanje interesa za društvena pitanja i probleme te potiče tolerantnost prema društvenim i kulturnim različitostima. Osim toga, sociološki tekstovi imaju visoki odgojni potencijal u smislu razvijanja pozitivnih vrijednosti, stavova i obrazaca ponašanja. Tu je prvenstveno riječ o postignućima poput demokratičnosti, tolerantnosti, solidarnosti, odgovornosti i drugim humanističkim vrijednostima koje omogućuju donošenje ispravnih životnih odluka i ispunjen život. Stoga treba raditi na osvješćivanju i uključivanju tih vrijednosti u poučavanje od najranije

dobi pa sve do srednje škole i fakulteta. Drugim riječima, sve to upućuje na potrebu i važnost širenja socioloških tema na sve obrazovne razine.

Što se tiče analize podataka vezanih uz nastavni predmet Sociologija na državnoj maturi, Sociologija se nalazi negdje na sredini između najčešće i najrjeđe odabiranih predmeta iz područja društvenih i humanističkih znanosti. S obzirom na rezultate državne mature, moguće je zaključiti da su učenici previše opterećeni velikom količinom informacija, a nisu usmjereni na učenje s razumijevanjem koje bi im omogućilo lakše prepoznavanje primjera iz stvarnosti. To se također želi postići u programu nastavnog predmeta Sociologija, no važno je istaknuti da učitelji imaju određeni stupanj autonomije te o njima ovisi koliko će motivirati učenike i kakvim će se materijalima služiti u nastavi.

U ovom radu iznesen je samo kratki pregled nastajanja kurikulumskih programa s naglaskom na kurikulum nastavnog predmeta Sociologija uz analizu rezultata postignutih na državnoj maturi iz Sociologije. S obzirom na važnost obrazovanja i razumijevanja suvremenih društvenih fenomena, smatram da je ovoj temi potrebno posvetiti dodatnu pažnju i daljnje proučavanje.

Popis izvora

- (1) Ball, S. J. (1998) »Big Policies/Small World: An Introduction to International Perspectives in Education Policy«, *Comparative Education*, 34 (2): 119–130.
- (2) Baranović, B. (2006) »Društvo znanja i nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje«, u: Branislava Baranović (ur.). *Nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj – različite perspektive*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, str. 8–37.
- (3) Bauman, Z. (2005) »Education in Liquid Modernity«, *The Review of Education, Pedagogy, and Cultural Studies*, 27 (4): 303–317.
- (4) Bauman, Z. (2014/2015) *Čemu sociologija?*, prev. Trako Poljak, T., Zagreb: TIM press.
- (5) Bošnjak, Z. (2009) »Primjena konstruktivističkog poučavanja i kritičkog mišljenja u srednjoškolskoj nastavi sociologije: pilot-istraživanje«, *Revija za sociologiju*, 40[39] (3-4), str. 257-277. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/48991> (Datum pristupa: 9. svibnja 2019.).
- (6) Bošnjak, Z. (2013) »Percepcija obrazovnih ishoda srednjoškolske nastave sociologije u Hrvatskoj«, *Revija za sociologiju*, sv. 43 (3): 223 – 249 Preuzeto s: <https://doi.org/10.5613/rzs.43.3.2> (Datum pristupa: 9. prosinca 2017.).
- (7) Brown, P. (1992) »Education, the Free Market and Post-Communist Reconstruction«, *British Journal of Sociology of Education*, 13 (3): 285–305.
- (8) Collins, R. (2000) »Comparative and Historical Patterns of Education«, u: Maureen T. Hallinan (ur.). *Handbook of the Sociology of Education*. New York i London: Kluwer Academic/Plenum Publishers, str. 213–239.
- (9) Eshleman, J. R. (1989) »Trends and Problems in Sociology: As a Discipline and as a School Subject«, *ERIC*, ED 314321.
- (10) Haralambos, M. i Holborn, M. (2002) *Sociologija: teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing.

- (11) Hoffer, T. B. (2000) »Accountability in Education«, u: Maureen T. Hallinan (ur.). *Handbook of the Sociology of Education*. New York i London: Kluwer Academic/Plenum Publishers, str. 529–543.
- (12) Kalanj, R. (2009) »Sociologija i ideologija«, *Socijalna ekologija*, 18(3-4), str. 237-266. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/54108> (Datum pristupa: 12. studenog 2017.).
- (13) Lamot, M. (2013) »Gimnazija - priprema za sveučilište«, *Metodički ogledi*, 20(1), str. 85-99. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/109504> (Datum pristupa: 9. svibnja 2019.).
- (14) Letschert, J. (2004) »Introduction«, u: Jos Letschert, Jeroen Bron i Hans Hooghoff (ur.). *The Integrated Person: How Curriculum Development Relates to New Competencies*. Enschede: CIDREE, str. 7–23.
- (15) Liessmann, K. P. (2008) *Teorija neobrazovanosti. Zablude društva znanja*, s njemačkoga preveo Sead Muhamedagić, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- (16) Mills, C. W. (1964) Sociološka imaginacija, prev. Ratoljub D. Dodić, Beograd: Savremena škola.
- (17) Münch, R. (2009) »Obrazovanje i znanost između globalne kulture i nacionalnih razvojnih puteva«, *Europski glasnik*, 14 (14): 369–414.
- (18) »Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta Sociologija (Prijedlog)« (2016) *Cjelovita kurikulumarna reforma*. Preuzeto s: <http://www.kurikulum.hr/> (Datum pristupa: 9. svibnja 2019.).
- (19) »Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje i obrazovanje« (NCVVO) (2019) Preuzeto s: <https://www.ncvvo.hr/> (Datum pristupa: 6. srpnja 2019).
- (20) »Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Sociologije za gimnazije u Republici Hrvatskoj« (2019) Zagreb: *Narodne novine*, br. 7/2019. Preuzeto s: <https://narodne->

[novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_160.html](https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_160.html) (Datum pristupa: 9. svibnja 2019.).

- (21) Olssen, M. i Peters, M. A. (2005) »Neoliberalism, Higher Education and the Knowledge Economy: From the Free Market to Knowledge Capitalism«, *Journal of Education Policy*, 20 (3): 313–345.
- (22) Reigeluth, C. M. (2002) »New Instructional Theories and Strategies for a Knowledge-Based Society«, u: J. Michael Spector, Celestia Ohrazda, Andrew Van Schaack i David A. Wiley (ur.). *Innovations in Instructional Technology: Essays in Honor of M. David Merrill*. Mahwah, N. J. i London: Lawrence Erlbaum Associates, str. 207–217.
- (23) »Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije« (2014) Zagreb: *Narodne novine*, br. 124/2014. Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_124_2364.html (Datum pristupa: 9. svibnja 2019.).
- (24) Vrasidas, C. (2000) »Constructivism Versus Objectivism: Implications for Interaction, Course Design, and Evaluation in Distance Education«, *International Journal of Educational Telecommunications*, 6 (4): 339-362.